

С ПОЛОЖАЈА НА ПОЛОЖАЈ ДО ЧЕТНИЧКИХ ЗАСЕДА У САНЦАКУ

Рат сам дочекао као послужитељ у општини Здравчићи код Пожеге. Сестра Милена и Мићо Цицварић тих дана су ми рекли да скупљам оружје старе југословенске војске и ја сам то чинио. Сакупио сам 12 пушака и један сандук муниције.

Нашој кући у Здравчићима навраћали су све чешће неки људи. Једном су дошли Крцун и Милинко Кушић, затим Војко Петровић и Сретен Пенезић. Дао сам им један пиштољ, који сам у данима капитулације старе војске нашао.

Једне вечери сам групи људи које су довели Војко Петровић и Сретен Пенезић предао 12 пушака и два сандука муниције.

Нешто касније једна десетина наоружаних људи дошла је у забран испод Јоксовића кућа. Ту су били Мате Лапчевић, десетар, Лука Станић с пушкомитраљезом, затим Добро Симић из Ужица, Владе Николић, обућар из Пожеге, Живко Мићић, Миле Цветић, Бошко Видаковић и неки Неђо. Дуго су разговарали с Браном Јоксовићем. Одмах сам пожелео да и ја идем с њима. Рекао сам то мајци, али она се бунила. Следеће вечери сам отишао. Поетао сам борац Пожешке партизанске чете.

Прву акцију после мојег доласка у чету имали смо у Каленићима, где смо запалили општинску архиву. У Отњу нам се тада придружио Милорад Бонцулић. Креиули смо за Жежевицу па за Душковце и свуда палили општинске архиве. Миле Цветић и Добро Симић одржали су говоре окупљершм сељацима. Пошто запалимо архиву, обично запечатимо врата и на вратима оставимо писану поруку. После смо запалили архиве у Гојној Гори, Добрињи и у Глумчу. Једне вечери прешли смо у Здрабчиће. Мене су послали код Миломира Јоксовића да донесе кључеве од општине. Он је знао да ћемо палити архиву, али је весело пошао са мном. Отворио је општинску зграду, показао књиге и списе, нарочито пореске, и отишао кући. Ми смо се распоредили на путу, јер су Немци сваки час могли наићи. Овде архиву нисмо смели палити јер би се у ноћи видела ватра, Покупили смо је и убацили у велики општински клозет, тамо где су некад били општински салаши. Одатле смо пошли код Ђорђа Стојановића, јер смо дознали да

има закопан пушкомитраљез. Пробудили смо га. Мало се опирао, али је после с упаљеним фењером пошао иза куће, раскопао земљу, испод посејаних тикава извадио завијен пушкомитраљез и предао га нашим борцима. Била је то „збројовка“. Одмах смо кренули за Речице. Осванули смо с оне стране Шенгоља.

Тих дана, делови Пожешке чете, заједно са Ариљцима, напали су Немце на Вироштаку. Нама је то јављено па смо пожурили тамо, али борба је већ била завршена, Прешли смо у Вирово. Затекли смо велике групе партизана из пожешког, ариљског и драгачевоког среза,

У Вирову је једна група, у којој сам био и ја, добила задатак да крене за Овчар Бању. Осванули смо на врху Овчара, Наиђемо на једног калуђера, који је пустио овце на пашу. Милојко Ћирјаковић и Богдан Капелан су нешто разговарали с калуђером, а ми смо се спустили према Морави у Овчар Бању. Имали смо задатак да нападнемо жандармеријску станицу. Изненадили омо их. Заробили смо 12 жандарма, Запленили смо доста муниције, бомби и опреме. На Овчар смо се после тога вратили подељени у две групе. Драгачевци су с пленом отишли за Гучу, а ми смо окренули за Лучане. У Лучанима смо затекли четнике Милутина, Јанковића, Били су све старији људи и сви су имали браде. Гледали су нас голобраде с ниподаштавањем.

Припремао се напад на Пожегу. Припремама је руководио Душан Јерковић. Тада сам га први пут видео. Једног дана долазили су на преговоре с нама четници Глишић, Миљко Марјановић и неки Петко звани Ђаво.

Ми смо ушли у Пожегу, али четници нису мировали. Једног дана пред вече почињу напад. Болсо Бушић с тешким митраљезом на сред старе пожешке пијаце распалио по Глумачком сокаку. Отуда навалили четници. Ја сам са Живком Мићићем код старе пожешке централе. Команду над нашом групом је узео Слободан Секулић. Руља четника је надмоћна. Ми се повлачимо. Чујем да ми је сестра Милена заробљена. Све заробљене четници су отерали у Глумач. После дан-два су пуштени.

Моја група упућена је у Ужице. Додељен сам Команди места у Ужицу. Дали су ми један бицикл и задужили да одржавам везе с Горобиљем. По два-три пута, дневно ишао сам бициклом за Горобиље и враћао се, али сам увек морао заобилазити Шенгољ, јер су Расну држали четници.

Нешто касније распоређен сам у одељење које је одржавало стражу код затвора у Ужицу. Командир те групе био нам је Ратко Дрчелић. Једном су затвореници пуштени у двориште. Ја на стражи и сео на нека метарска дрва, Седе и затвореници. Мени пушка преко колена, Једна млада жена, која је била слушкиња код неке породице у Ужицу и оптужена да је нешто „шуровала с Немцима“, пришла ми је и нешто почела да прича, како ништа није крива. Управо тада на вратима се појави Крцун. Даде ми знак да при-

ђем. Кад сам то учинио, он нареди да оставим пушку, да скинем опасач, муницију, торбу и петокраку с капе. Командир Дрчелић све то посматра. После ме Крцун поче оштрим речима корити како ја мирно седим с непријатељем народа, како с њима разговарам, како нисам опрезан, а у сваком моменту ти људи могу скочити на мене, разоружати ме и побећи. Пошто ме тако оштро, војнички прекорео, пита ме како се зовем и одакле сам. Ја му рекох. Он, као да се нечега присети, оде у команду. Вратио се после пола часа и рече да узмем оружје, да пришијем петокраку и да продужим са стражарчењем.

Дошла је смена и, пошто сам примио муницију, распоређен сам у јединицу која се спрема на положај код Ваљева. Попели смо се на камионе и истог дана стигли на Букове. Наша чета је посела кооу која се налази лево од Букова. Остали смо ту неколико дана. С патролом сам силазио до кафане испод Букова и ту сам видео ваљевске партизане.

Једне вечери командир наше чете Вељо Мићић наредио је да се спремимо за покрет. Кренули смо ноћу у правцу Ражане. Пред Ражаном наш борац Радомир Јовићевић Бели скинуо је петокраку па ставио на капу кокарду и кренуо према мосту на Скрапежу, где је била четничка стража. Речено нам је да имамо задатак да нападнемо четнике у Ражани јер су прекршили споразум и пресрели наше камионе, који су возили оружје и муницију за ваљевски фронт. Чујемо лепо како четнички стражар виче: „СТОЈ!“ После тога проломи се један пуцањ и ми смо за трен ока били сви на мосту. Опколили смо школу у Ражани, у којој су били Ајдачићеви четници. Без много пуцњаве око 70 четника се предало. Командир чете Мићић одредио је једну групу да заробљене четнике спроведе, а ми остали смо се задржали у Ражани, јер Ајдачић није био ту и очекивали смо да ће из Косјерића довести нове четничке снаге и с њима поново напасти. Њихов напад заиста је убрзо почео. Четници су Ражану опколили и онда, су око 11 часова почели са жестоким нападом. Праштало је на све стране. Четници су галамили. Ја сам се затекао са Луком Станићем код митраљеза на једној коси. Имали смо добар преглед. Изненада се и у близини нашег места појавише четници. Оиалимо и они се повукоше. Али, ускоро осетимо да смо изгубили везу са својом јединицом. Повлачимо се до центра Ралсане. Око нас звижде куршуми. Четници су избили на пут иза Ражане, који води Буковима. Сунце пече. Бејаше веома топло. Кренем, сада без икога, на једну косу. Четници су ме приметили и пуцају за мном. Некако сам успео да претрчим у безопасну зону... Увече сам стигао на Бачевце. Ту су се сакупили сви они који су избегли четничко опкољавање у Ражани. Нису нам стигли Милорад Кречковић, Љубинко Циновић и још многи које су четници заробили и предали Немцима,

Одмах смо кренули према Мравињцима. Стигао је и Лука Станић. Пред Мравињцима је Радомир Јовићевић опет окинуо петокраку и ставио кокарду па кренуо испред нас. Пред кафаном у Мравињцима био је четнички стражар. Видео је Јовићевића, а нас остале није у мраку видео и ми смо прошли без компликација поред пуне кафане четника, који су ту спавали. Нашли смо затим неког водича. Он је носио неке беле кошуље и по ноћи се брзо запажао. Једва је пристао да нас води на Пашину Раван. Почела је падати јака киша, У једном моменту водич нам је побегао. Целу ноћ смо лутали по киши, а ујутру, кад се разданило и киша престала, видели смо да се налазимо на истом месту одакле смо и пошли. Сами смо пронашли пут за Зарожје, а увече смо напали једну четничку посаду на Пашиној Равни. Четници су се брзо разбежали.

Јављено нам је да су четници напали Костојевиће и одвели једног нашег друга према Варди. Појурили смо за њима, али их нисмо стигли.

Једне вечери, после тога, стигли смо у Ужице. Извесно време био сам на стражи код Команде места, а после тога код Јеминске Стене испод Пожеге. Немачке дивизије тих дана већ су стезале обруч око Ужичке републике. Били смо на једном узвишењу изнад складишта бензина у Јеминској Стени кад смо једно после подне угледали немачку колону како од Лучана, старим путем, Риђе ка Пожеги. Колона је застала код Маслареве кафане крај Мораве. . . Пошао сам шумом ка Гугљу, наишао сам на једног друга, који је са стражарског места такође кренуо овим путем, и наставили смо заједно. Чим се спустила ноћ, спустили смо се на Мораву, загазили и продужили за Пилатовиће. Мој друг, с којим сам до Пилатовића одступао, одвојио се, а ја сам преко Горобиља кренуо за Сврачково, а затим у Роге. Ту сам сазнао да су пожешки партизани у Северову. Поново сам био у саставу Пожешке чете.

Неколико дана провели смо у Северову. С Немцима заједно јурили су нас и четници. Пожешки четници ишли су у стопу за нашим јединицама, које су пристизале у Северово и околна села.

Из Северова смо после неколико дана преко Крушчице прешли у Добраче. Једне вечери претресли смо манастир у коме се скривао неки четник-калуђер. Четници су били по неким кућама у Добрачама, Напали смо их рано изјутра, Једну кућу из које су пружали отпор морали смо запалити.

У дворишту код школе у Добрачама наши кувари спремили су казане да кувају ручак. Ми смо се распоредили по косама изнад школе. Јављају нам да долазе Немци. Убрзо се њихова колона појавила на путу према селу, а њихова артиљерија тукла је с пута Ариље — Ивањица. Ми чекамо на каменитим косама. Радо-сав Ковачевић наређује да се не пуца све док немачки строј не приђе саовим близу. Морала се штедети муниција.

Кад су Немци пришли сасвим близу, Ковачевић је први опали пушкомитраљезом. Сви смо осули паљбу. Немци се ускумешаше па се мало повукоше. Наиђе следећи немачки строј, али прође исто као и први. Немци се затим повукоше према Ариљу, а ми сиђемо школи. Ручак пропао. Граната ударила у казан. .. Скупимо се и кренемо за Бреково па за Бјелушу. Надлећу нас немачки извиђачки авиони.

Из Бјелуше смо једне вечери кренули за Санцак. Прешли смо Увац код Кокиног Брода и сместили се у Вранешима. Ту смо једног дана имали четну конференцију. За командира Прве појешке чете одређен је Миленко Никитовић, а за комесара Славко Међедовић.

Крајем децембра 1941. године спремили смо се и једне вечери поново кренули за Србију. Кренули су Пожежани, Ариљци, Ивањичани и други. Ишли смо опет преко Кокиног Брода па на Јасеново. Ухватили смо неког љотићевца — студента и на превоју између Беле Реке и Високе је стрељан. После тога наш батаљон, је стигао у Виооку. Сместили смо се у школу и послали једну групу у извиђање према Чичкови. Снег велики. Страшна зима, Повремено чујемо пуцњаву од Љубиша, а знамо да је у том правцу отишао друш наш батаљон са Сретеном Гудурићем и Луном Миловановићем.

Добијамо извештај да од Крушчице иде према Високој велика колона четника, а затим да РЗ Бјелуше долази друга колона четника, Излазимо на положај од гробља до краја једног ћувика према Бјелуши. Са положаја видимо дугачке колоне четника. Ја сам негде при крају нашег левог крила, близу гробља, Сместио сам се поред једне дебеле букве са закрлсљалим гранама, Нас је много мање него четника.

Четници стигоше сасвим близу нашег положаја. Лековић обилази наше положаје и сваком борцу наређује да чека да се непријатељ сасвим приближи па тек онда да пуца, С муницијом смо оскудни и морамо је штедети. Петар Лековић иде по нашем положају усправно. Четници га гађају, а он, као да се не обазире, окрене се према четничком строју, нанишани и — четник падне у снег.

Одједном, на неколико метара испред мене, иза једне букве изби четник. Пушку уперио право на нас. Петар Лековић га угледа и муњевито упери пушку на њега. Оба нишане. Петар Лековић био је бржи. Четник се сручи у дубок снег. Лековић приђе, узео од четника пушку, баци је преко леђа, а своју држи у руци и наставља, Стижу други четници. Лековић хладнокрвно скида с леђа заробљену пушку, забада је у дубоки снег, а својом опет нишани и четник пада. Његови погоци су увек сигурни. Четничка руља наваљује преко букове шуме. Прилазе нам сасвим близу. Ми пуцамо само кад можемо постићи сигуран погодак. Четници пуцају без

престанка и насумце. Они не штеде муницију. Одједном заштекташе наши пушкомитраљеци са ћувика према Бјелуши. Ту је четничка колона избила на брисани простор... По снегу је остало око 40 мртвих четника.

Била је већ критична ситуација кад нам на лево крило стигоше у помоћ Ужичани из оног батаљона који је отишао преко ЈБубиша. С њим су били Сретен Гудурић, Луне Миловановић и Алекса Дејовић. Код гробља је настао прави кркљанац. Четници су некако зашли Улсичанима иза леђа. Морали смо се повлачити. Нас неколико из Пожешке чете, који смо били на левом крилу, до Ужичана, повлачимо се са Ужичким батаљоном. Поред школе у Високој силазимо у Рзав па се пењемо стрмом падином према Белој Реци. Док се пењемо, сваки час по нама сипа ватра из четничког тешког митраљеза. Целе ноћи смо путовали до Кокиног Брода. Иза нас се повремено чула пуцњава од Високе, где се Лековић још тукао с четницима.

Ујутру смо се сви опет сакупили у Вранешима, Код школе су нас сачекали Крцун, Кушић и Петар Стамболић. Луне је поднео извештај. Нешто касније стигла је и колона с Петром Лековићем. Петар ме добро изгрди што сам отишао са Ужичанима, а нисам се повукао према ћувикау код њега.

После неколико дана срушили смо мост на Кокином Броду јер је цела она четничка булумента, после борбе на Високој, пошла за нама. Већ смо обавештени да су пожешки четници избили на Увац и посели косе у Бурађи и Негбини. Од Штиткова и Божетића, с оне стране Увца, положаје према нама заузели су четници Вука Калајита. Четници се спремају за напад на Нову Варош. Чим угледају некога од нас, одмах пуцају. Пуцају и на сељаке кад пођу да нахране или напоје стоку.

Једног дана група партизанских јединица, у коју сам дошао и ја, кренула је с Петром Стамболићем према Сјеници. Поред србијанских ту је било доста санџачких партизана, Ишла је дугачка колона.

Дођемо на домак Сјенице. Чистина, беле падине, нигде шухме. У напад прва креће Сјеничка чета, којом командује судија Власоњић. Изјутра се враћа десеткована. Сјеницу бране припадници муслиманске квислиншке јединице којом командује Хасан Звиздић. Посели су утврђења које су им изградили Италијани.

Повлачимо се од Сјенице и долазимо у Шапоњиће. Наспрам нас у Буковику су четници Вука Калајита и Божа Јаворца. . Изненада стиже моја сестра Милена, Нисмо се видели од повлачења из Пожеге. Овде сам сада с великом групом Пожежана, Ту су командир Миленко Никитовић, комесар Славко Међедовић, Милијан Неоричић, Ратко Јоковић, Крста Пајић, Радојко Тошић, Лука Станић, Боривоје Мићић, Живко Мићић, Раде Мићић, Миливоје Никитовић, другарица Борка из Ужица, један дечак Дрндаревић

из Рупељева, Рале Ваоилевић, Милена, ја и још доста других чија сам имена заборавио.

Јавише нам да су четници прешли Увац и да су већ у селу. Брзо заузмемо један положај изнад Шапоњића кућа. С муницијом смо сасвим оскудни. Четници навалили. Црне се њихове фигуре по белом снегу. Њих је неколико стотина, а нас свега тридесетак. Чекамо. Почиње ураганска паљба. Погибоше нам Ратко Јоковић, па затим Славко Међедовић и Крста Пајић. Повлачимо се у долину. Изгинули другови остадоше несахрањени на коси. . .

Газимо дубок снег. Потпуно сам изнурен. Једва се крећем. Четници већ избили на косу где смо ми држали положај. . . Угледам неку стају за овце. Уђем и унутра видим овце и сено. Узмем виле, набодем навиљак сена, пушку ставим поред вила и тако на товарен кренем за нашим. Четници мисле да сам чобанин и не нуцају на мене. При врху брега бацим виле и сено и потрчим до врха. Четници запуцаше, али ја сам се већ пребацивао преко косе.

Иза косе наши су полегали по снегу. Сви смо ужасно преморени и исцрпљени. Мало затим кренемо напред и састанемо се с нашим Другом појешком четом. Чекали смо курира из Нове Вароши. Дан-два пре тога одатле смо чули пуцњаву, али нисмо знали шта се тамо дешава. Курира из Нове Вароши нема. . . Целе ноћи путујемо и пред свануће избијамо на велику окуку испред Нове Вароши. Кад смо прешли кратку чистину, изнад нас с пута неко повика: „Ко је тамо!?!“. Наши с чела нешто одговорише и одједном нас засу ватра. Били су и овде четници. Немамо готово нимало муниције, а четници навалили. Срећом[^], били смо у мртвом углу па нам њихова пуцњава није много нашкодила. Одједном — тишина. Осврнем се. Од наших више никога не видим. Потпуно сам одсечен. Полако приђем једном камену крај леве обале потока, извирих према путу, а четници ме угледаше, знају да сам без икога па се церекају и зову ме да изађем иза камена. Сад ми је јасно да од наших нема шгкога близу. Размишљам тренутак па онда пођем кроз неко жбуње. На крају лсбуња избијам на чист простор и брзо се вратим натраг. Излаза никуд. Закорачим изнад обале и увучем се у густ смрчев жбун. Испод дрвета нема снега, већ само оштре иглице од смрче. Одломим грану и прекријем траг који сам направио док сам закорачио из потока под дрво. Грчим се под дрветом. Поче падати густ снег. Пушка је крај мене. Ћутим. После око четврт часа чујем људски говор па затим један пуцањ. Двојица четника пролазе испод мене. „Где ли се само сакри?“ — гласно пита један. . . Прођоше и не приметише ме. Испалише метак у неко жбуње и нестале их.

Више никога нема. Седим и размишљам. Цокуле ми пуне воде, јер сам газио по потоку. Изујем се и исцедим мало шуферице, истрљам ноге добро снегом и чекам мрак. Негде у даљини чује се четничка песма.

Кад је пала ноћ, обуо сам се и изишао из жбуна. Кренем опрезно потоком. Наиђем на једну воденицу. Изнад воденице везан коњ. Унутра неко светло. Приђем, провирим кроз брвна. На огњишту гори ватра, воденички камен струже, а двојица људи гласно разговарају. Скинем петокраку с капе па уђем. Она двојица гледају ме некако подозриво, јер сам изгледао дечачки, а то је за њих значило да сам партизан. Рекоше да су од синоћ у новој Вароши четници. И у Виловима, Радијевићима и свим околним седима су Калајитови четници. Питам их како могу на Златар. Онај чије се жито млело рече да сачекам да самеле па ћемо заједно.

Кренемо. Пред зору стигосмо испод Златара. На једном месту онај човек ми рече да продужим истим путем и да ћу избити на Златар, а он се са својим коњићем одвоји. Било се већ разданило кад сам стигао до велике куће покривене шиндром. Уђем унутра и затекнем само неко женскиње. Рекоше ми да на једној штали има још четворо партизана, Дођоше и они. Био је један Ивањичанин, један из Горњег Милановца и двојица Нововарошана. Утом однекуд избише моја сестра Милена, и учитељица Слава Ивановић. Укућани нам дадоше те нешто једосмо, а затим нас седморо крећемо великом пртином преко Златара. Нас пет мушкараца имамо пушке, а Милена и Слава немају. Око подне смо стигли на западни крај планине. Испод нас село. Види се пртина којом је нека колона прошла у правцу Лима.

Мене и још једног друга из групе одредише да сиђемо у село и извидимо ситуацију. Ми дођемо до прве куће, али, како нас приметише, неке жене ударише у кукњаву. Рекоше после да је из те куће погинуо један човек кога су четници мобилисали и отерали у борбу против партизана, Удовица нас замоли да одмах идемо, а неке друге жене у црнини дадоше нам мало хлеба, сира и неке пите.

Вратимо се нашој групи и испричамо све шта смо видели. После краћег договора кренемо натраг па се упутимо ка селу Правошеву. Наиђемо на неку стају за овце, уђемо и полежемо по сену.

Ујутру нас буди неки човек и вели да долазе четници. Причао је некако злурадо, помињао „грдну четничку војску која иде са свих страна“ и оценили смо да воли четнике, а нас партизане мрзи. Вели да су четници скоро убили једног нашег рањеног друга. На лсалост, касније смо сазнали да је то била истина и да су четници тако убили Сретена Гудурића. Пошли смо према Правошеву и заиста убрзо видимо колону четника. Мало затим пред нас изби група локалних четника. Одмах уперише пушке. Ми повићемо: „Бежите, иду партизани!“, а они почеше заједно с нама белсати у правцу Правошева. Успут су ипак сазнали да су преварени па се некуд погубише, али за нама су већ јурили други четници. У том трчању се погубисмо. Кад сам видео да осталих нема у близини, скренем с пртине, али чујем алакање четника за собом.

Зашао сам педесетак метара у шуму. једна група четника пројури поред мене, али одмах наиђе друга с једним грмаљем, који ме угледа, подилсе пушкомитраљез и опали. Викну: „Предај се!“ Са свих страна пристигоше четници, зађоше у снег и узеше ми пушку. Извукоше ме на пргину. Онај грмаљ, нека крупна људекара, распали ме преко леђа неколико пута. После сам чуо да се тај звао Рајко и да је негде из Шумадије.

Везали су ми руке на леђима и одвели у Правошево. Сјати се руља четника и другог народа кад ме доведоше у село.

Нешто касније доведоше и оеа четири моја друга. Све су их похватили. Милену и Славу су заробили нешто касније...

Драган СПАСОЈЕВИЋ